

Aleksandar Petković*

GLOBALNO OPOREZIVANJE U SVETSKOM OKRUŽENJU Utopija ili perspektiva?

Sažetak: Sa istorijske tačke gledišta, do sada su porezi bili čvrsto povezani sa fiskalnim suverenitetom nacionalnih država. Međutim, procesi globalizacije i razvoj globalnog ekonomskog okruženja, podstiču rasprave o mogućnostima uvođenja globalnih poreza i globalnog oporezivanja. Ova, sama po sebi potpuno nova i kontraverzna tema, na prvi pogled deluje utopijski, ali prema mnogim teoretičarima, u bliskoj budućnosti može postati stvarnost zbog sve prisutnijih izazova i kriza prouzrokovanih problemima globalne prirode. Da li su globalni porezi kao jedan od mogućih alata u rešavanju globalnih izazova i rizika samo utopija, ili je globalno oporezivanje perspektiva?

Ključne reči: globalni porezi, globalno okruženje, inovativni izvori finansiranja, milenijumski razvojni ciljevi, porez na valutne transakcije, ekološki porezi, porezi na trgovinu oružjem

GLOBAL TAXATION IN THE WORLDWIDE ENVIRONMENT Utopia or outlook?

Abstract: From historical point of view, taxes have always been firmly connected with fiscal sovereignty of national states. However, processes of globalization and development of global economic environment, give momentum for discussions regarding imposition of global taxes and global taxation. This, absolutely new, and controversial topic, at first glance may seem quite utopian, but according to many theorists, in the near future may become reality because of the frequent global challenges and crises, caused by problems of global nature. Are the global taxes, as one of the possible tools for resolving global challenges and risks, just an utopia or the global taxation is a prospect?

Key words: global taxes, global environment, innovative sources of finance, millennium development goals, currency transaction taxes, environmental taxes, taxes on arm sales

* dr Aleksandar Petković, Visoka poslovna škola strukovnih studija, Novi Sad, e-mail: ladara@neobee.net

Uvod

Iako su temelji savremenih poreskih sistema osmišljeni tokom 19. i 20. veka, omogućavali nacionalnim državama vođenje nezavisne fiskalne politike, savremeni procesi globalizacije pored ekoloških, socijalnih, zdravstvenih, nameću i brojne izazove ekonomske prirode, menjajući između ostalog i okruženje u kojem nacionalne države osmišljavaju poresku politiku. Ne mali broj teoretičara javnih finansija, smatra da bi primena globalnog oporezivanja mogla postati nužnost u upravljanju globalnim rizicima¹, kao i da globalni porezi mogu doprineti ublažavanju ili čak i otklanjanju pojedinih negativnih posledica globalizacije. Začeci ideje o globalnim porezima javljaju se krajem 19. veka i to u radovima James Lorimera² koji je ovo pitanje razmatrao u svojoj knjizi iz 1884. godine pod naslovom „Najveći problemi međunarodne pravne nauke“ (Ultimate Problems of International Jurisprudence), nakon čega i mnogi poznati ekonomisti ranog dvadesetog veka, poput Alfreda Maršala, Džona Majnarda Kejnza i Džemsa Mejda razmatraju ovu temu.³ Ipak, 70-te godine 20-tog veka su se pokazale kao prekretnica, jer je 1972. godine, na konferenciji Ujedinjenih nacija o ljudskom okruženju, preporučeno da međunarodna zajednica razmotri primenu globalnih poreza,⁴ a poznati američki ekonomista James Tobin 1978. godine, prvi predlaže uvođenje globalnog poreza na valutne transakcije. Međutim, najuticajnija i najznačajnija studija na temu globalnog oporezivanja pripremljena je 2003. godine u ime bivšeg francuskog predsednika Širaka, koji je odredio tim nezavisnih stručnjaka, na čelu sa Jean Pierre Landau-om, bivšim direktorom međunarodnog monetarnog fonda i svetske banke, sa zadatkom da istraže ceo spektar različitih koncepata i predloga globalnih poreza kao inovativnih mehanizama za podršku zemljama u razvoju. Kao rezultat predmetnog istraživanja, sačinjen je tzv. „Landau izveštaj“, koji je sveobuhvatno razmatrao mogućnosti globalnog oporezivanja u svetlu rizika i problema u svetskom okruženju.⁵ Ne navodeći dalje brojne druge studije po ovom pitanju, potrebno je istaći da su pobornici ove ideje jedinstveni u stavu da za „primenu globalnih poreza postoje duboko utemeljena etička, socijalna i ekonomska opravdanja“⁶. Sama ideja je u osnovi veoma kontraverzna i stoga zahteva detaljniju analizu.

1. Globalni rizici u svetskom okruženju

Naučna i stručna javnost, slaže se u tvrdnjama da „brojne krize prete globalizovanom svetu, uključujući finansijsku nestabilnost, rastuće siromaštvo, globalno zagrevanje, i dr.“⁷ Poslovanje u takvom okruženju nameće određene rizike koji podstiču naučnu i stručnu javnost da razmatra mogućnosti za uvođenje globalnih poreza. Savremeni društveni tokovi u svetu, utiču pre svega na slobodno kretanje proizvodnih faktora, a multilateralne institucije poput Svetske trgovinske organizacije, Međunarodnog monetarnog fonda i Svetske banke zalažu se za ukidanje prepreka kretanju rada, kapitala, roba i usluga. Za razliku od vremena kada su radna snaga i kapital bili ograničeni fiskalnim suverenitetom nacionalnih država, danas „proizvodni faktori postaju pokretni do tačke gde nestaju i prelaze u neki drugi, više međunarodni prostor“⁸, stvarajući mogućnost za sticanje novih izvora prihoda koji ostaju van fiskalnog domašaja tih država. Pošto se proizvodni faktori uspešnije oporezuju kada je njihova pokretljivost manja, ovakav ambijent svakako utiče na *urušavanje poreskih osnovica nacionalnih država*, pogotovo u okolnostima gde je kapital uglavnom u rukama multinacionalnih kompanija, banaka i međunarodnih investitora. Ovi tržišni učesnici, kao deo njihovih strategija planiranja i optimizacije poreza, kapital često usmeravaju prema teritorijama „poreskim rajevima“ i off-shore zonama, i koriste brojne tehnike za izbegavanje oporezivanja putem politike transfernih cena između geografski udaljenih povezanih pravnih lica. Osim toga, multinacionalne kompanije neretko i

¹ Prema: Lieven A. Denys: „From Global Tax Policy to Global Taxation: The Case of the Global Currency Transaction Tax“, http://www.cttforffd.net/docs/From_global_Tax_Policy_to_Global_Taxation_the_case_of_the_global_Currency_Transaction_Tax.pdf

² James Lorimer (1818–1890), rođen u Škotskoj, advokat i profesor javnog prava univerziteta u Edinburgu, između ostalog bio je i stručnjak za međunarodno pravo i poznat po delima „Pravni instituti: studija principa pravnih nauka po prirodnom određenju“ i „Pravni instituti zemalja: rasprava o pravnim odnosima odvojenih političkih zajednica“.

³ Videti: Frankman (1996)

⁴ Prema: Paul, Wahlberg (2002) Economy, Ecology and Development (WEED) and Heinrich Boll Foundation

⁵ Landau report http://www.cttcampaigns.info/documents/fr/landau_en/Landau1.pdf

⁶ Landau report, op.cit..., page 15

⁷ Paul, Wahlberg (2002: 4)

⁸ Landau report, op.cit..., page 30

uslovljavaju direktne strane investicije prema nacionalnim državama, smanjivanjem njihovog poreskog pritiska, što na regionalnom i globalnom nivou dovodi do poreske konkurencije među zemljama, i posledično smanjivanja nivoa javnih prihoda. Kao odgovor na ovakve rizike, nacionalne države sa jedne strane, mogu zarad privlačenja direktnih stranih investicija, voditi nezavisnu politiku poreske konkurencije koja se ogleda u snižavanju pojedinih poreza, a pre svega poreza na dobit korporacija, čime posledično ipak utiču na smanjenje javnih prihoda. Sa druge strane poreske politike nacionalnih država, a u nameri očuvanja homogenog poreskog pritiska, mogu na regionalnom nivou postati sve više međuzavisne, jačajući međusobnu fiskalnu saradnju putem harmonizacija nacionalnih poreskih politika. Međutim, poreska praksa evropske unije najbolje odlikava činjenicu da harmonizaciju poreskih politika nije lako primeniti, jer „mnoge zemlje posmatraju poresku konkurenciju kao normalnu čak i poželjnu praksu, i ne žele da sloboda njihove sopstvene poreske, fiskalne i socijalne politike bude ometena harmonizacijom poreza“⁹. Konačno, nisu usamljeni stavovi koji odgovore na rizike erozije poreskih osnovica nacionalnih država pronalaze u predlozima poput globalnog oporezivanja transnacionalnih kompanija, tj. uvođenja poreza na direktne strane investicije¹⁰, oporezivanja transakcija sa off-shore centrima kao i uvođenje poreza na upotrebu interneta i elektronske pošte. Zagovornici uvođenja poreza na multinacionalne kompanije smatraju da bi uvođenje jedinstvene, globalne stope poreza na dobit, vez obzira na zemlju ili region u svetu, gde multinacionalne kompanije posluju, obnovilo kapacitet država da oporezuje korporativne profite, obuzdalo „poreski rat“ između država i umanjilo mogućnosti za evaziju poreza. Sa druge strane, globalno oporezivanje bankarske tajne i of šor centara¹¹ usmereno je na značajnije smanjenje poreskih gubitaka u nacionalnim državama, kroz oporezivanje transakcija povezanih sa off shore kompanijama i tajnim računima. Na kraju i predlozi za oporezivanje upotrebe interneta i elektronske pošte¹² imaju svoje uporište u promenama u svetskom okruženju. Naime, trgovina putem interneta televizijskom i filmskom produkcijom, muzikom, vestima, softverom i raznim konsultantskim aktivnostima poput recimo daljinske medicinske dijagnostike, omogućila je prekograničnu isporuku zvuka, slike i teksta na komercijalnoj osnovi, bez nužnog postojanja medija koji je imao materijalni sadržaj (video kasete, CD itd.) i koji bi bio podložan carinskim i poreskim vlastima tokom kretanja u prometu. U izveštaju programa Ujedinjenih nacija za razvoj iz 1999 godine ističe se da bi takav porez¹³ globalnom nivou u to vreme prikupio 70 milijardi dolara prihoda. Ipak, kao najveći razlog za uvođenje globalnih poreza, pristalice globalnog oporezivanja vide u sve izraženijim rizicima *ugrožavanja globalnih javnih dobara*. Naime, u teoriji javnih finansija poznato je da su javna dobra ona dobra koja imaju svojstva neisključivosti¹⁴, što znači da ih svako može koristiti pod istim uslovima i da u njihovoj potrošnji nema rivaliteta. Takođe je opšteprihvaćeno da ona „obuhvataju dobra koja nije moguće obezbediti u dovoljnim količinama primenom principa tržišne efikasnosti.“¹⁵ Reč je obično o dobrima unutrašnje i međunarodne bezbednosti, socijalne sigurnosti građana, zaštiti životne sredine, funkcionisanja društvenih delatnosti i ona se u principu građanima obezbeđuju od strane nacionalnih država. Međutim, sve veći broj teoretičara javnih finansija istražuju koncept zajedničkih dobara čovečanstva (The concept of common goods of humanity), tj. javna dobra čiji efekti ponude i tražnje imaju uticaja na celu planetu i stoga zahtevaju globalnu kolektivnu akciju zarad obezbeđenja optimalne ponude i potrošnje. Postoje mnogobrojna globalna javna dobra poput očuvanja međunarodnog mira i bezbednosti, sprečavanje siromaštva u svetu¹⁶, kao i obezbeđivanja javnog zdravlja koja ne mogu biti na odgovarajući način obezbeđena isključivo od strane nacionalnih država, te je stoga nužna međunarodna ili globalna saradnja. Prema Inge Kaul, direktorki kancelarije za studije razvoja, razvojnog programa Ujedinjenih nacija (UNDP), „globalna javna dobra su dobra sa koristima i troškovima koji potencijalno prevazilaze zemlje, narode i generacije.“¹⁷ To su dobra čije se koristi protežu van granica pojedinačne zemlje. Među značajnijim javnim dobrima, čija se zaštita i finansiranje prema pristalicama globalnog oporezivanja mogu obezbediti globalnim porezima, jesu i međunarodna finansijska stabilnost kao i očuvanje klime u kontekstu sveobuhvatne borbe protiv klimatskih

⁹ Landau report, op.cit..., page 43

¹⁰ Eng: Tax on foreign direct investment - FDI

¹¹ Eng: Taxation of the Banking Secret and Offshore Centres

¹² Porez na internet i elektronsku poštu, ponekad poznat kao porez na bit“a bit tax“, podrazumeva uvođenje poreza na količinu podataka poslatih putem interneta

¹³ Videti: United Nations Development Programme (1999) *Human Development Report*, New York, Oxford University Press

¹⁴ Eng: nonexcludability

¹⁵ Raičević (2008: 42)

¹⁶ Prema najnovijoj proceni izraženoj u analizi svetske banke „Indikatori razvoja sveta 2008“ 1,2 milijarde ljudi živi u potpunom siromaštvu. Opširnije videti: World Bank (2008) *World development indicators: Poverty data, a supplement to World Development Indicators 2008*, International Bank for Reconstruction and Development/The World Bank

¹⁷ Kaul (2005: 17)

promena. U tom smislu, najznačajniji predlozi globalnog oporezivanja javljaju se u obliku globalnih poreza na valutne transakcije kao i globalnih ekoloških poreza.

2. Globalni porezi na valutne transakcije

Usled liberalizacije i deregulacije finansijskih tržišta, u realnom vremenu se između velikih finansijskih centara širom planete svakodnevno odvijaju spekulativne transakcije devizama, pri čemu pojedinci i kompanije stižu dobiti od fluktuacija u deviznim kursovima koje su neretko van domašaja nacionalnih poreskih vlasti. Još je 1978. godine, dobitnik Nobelove nagrade za ekonomiju James Tobin¹⁸ istakao da „nacionalne ekonomije i nacionalne vlade nisu sposobne da se bez teškoća i značajnog žrtvovanja ciljeva nacionalne ekonomske politike u odnosu na zaposlenost, proizvodnju i inflaciju, prilagođavaju masivnom prekograničnom kretanju novca izazvanim kratkoročnim razmena valuta.”¹⁹ Zbog činjenice da valutni šokovi izazvani špekulacijama na deviznim tržištima izazivaju teške ekonomske i socijalne posledice, i urušavaju međunarodnu finansijsku stabilnost kao globalno javno dobro, izražena su stanovišta da valutne špekulacije mogu predstavljati privlačnu i visoko dinamičnu osnovu za oporezivanje.”²⁰ Najznačajniji teorijski doprinos u tom pravcu dao američki ekonomista James Tobin²¹, koji je 70-tih godina prošlog veka predložio uvođenje poreza na valutne transakcije kasnije nazvanog *Tobinov porez*, kao sredstvo za usporavanje prekograničnog kretanja spekulativnog kapitala i sprečavanje kriza valutnih kurseva. Tobinov predlog temeljio se na oporezivanju kratkoročne trgovine valutama, u cilju ublažavanja ili otklanjanja špekulacija na međunarodnim deviznim tržištima, za koje je autor smatrao da su opasne i neproduktivne. Porez bi se prikupljao tokom prodaje i kupovine valuta, i delovao bi poput filtera u vidu poreske stope čija visina ne bi imala uticaja na stvarne trgovinske i investicione transakcije ali bi zato umanjila kratkoročne transakcije spekulativnog karaktera. Tobinova ideja ostala je nezapažena više od 20 godina da bi usled valutne krize u jugoistočnoj Aziji kasnih 90-tih godina²², punom snagom zavredila značajnu pažnju naučne i stručne javnosti. Originalna Tobinova verzija poreza, međutim, imala je slabost, koja se ogledala u prvobitno visoko predloženoj poreskoj stopi od 1%, koja bi zasigurno obeshrabrila svakodnevnu, više ili manje „normalnu“ trgovinu valuta na deviznim tržištima gde zarade u kursnim razlikama ne prelaze iznos od razlikama od 1 % . Međutim, u vremenima ozbiljnih valutnih kriza poput sloma tržišta jugoistočne Azije tokom 1997/98. godine, gde valute gube vrednost za 40% pa i do 60% vrednosti, ovako postavljen porez gubi svoje efekte, jer su visine spekulativne dobiti neuporedivo više od tereta Tobinove poreske stope. Ipak i pored određenih manjkavosti, profesor javnih finansija Univerziteta u Frankfurtu, Paul Bernd Spahn inspirisan Tobinovim predlogom kao i prethodnim monetarnim sistemom evropske 1996. godine, 1996 godine predlaže *model dvorednog poreza na valutne transakcije* ili kako ga je on još nazvao porezom za normalizaciju deviznog kursa²³. Suština teorijskog modela zasnovana je na postavci dvorednog načina oporezivanja po kojoj se niskim poreskim stopama od 0.01% vrši oporezivanje kupoprodaje valuta ukoliko se transakcije kupoprodaje obavljaju pri kursu koji varira u okviru prethodno utvrđenih opsega. Međutim, ukoliko cena trgovanja valutama usled spekulativnih napada pređe prethodno utvrđen prag, Spahn predlaže oporezivanje kupoprodaje valuta drugim redom poreza kojeg je on nazvao porezom za stabilizaciju kursa razmene²⁴ i koji bi se po automatizmu primenio po mnogo višoj, poreskoj stopi. Iako Spahnov dvoredni model ukazuje na moguće varijete u primeni, osnovna teorijska postavka oporezivanja valutnih transakcija je do danas ostala ne promenjena i pokazala se čak mogućom i za unilateralnu akciju pojedinih država.²⁵ Ipak rodonačelnici i

¹⁸ Videti: Tobin, James (1978) *A Proposal for Monetary Reform*, Eastern Economic Journal

¹⁹ Prema: Patomaki, Heikki (2007) *Global Tax Initiatives: The Movement for the Currency Transaction Tax*, Civil Society and Social Movements

Programme Paper, United Nations Research Institute for Social Development,

²⁰ Landau report, op.cit..., page 55

²¹ James Tobin (1918–2002) je poznati američki ekonomista koji je tokom svog životnog veka radio u savetu guvernera sistema federalni rezervi SAD i predavao na Univerzitetima Jejl i Harvard. Podržavao je ideje Kejnzijske ekonomije i zalagao se za državne intervencije u stabilizaciji privrednih tokova i izbegavanju recesije. Tobin je primio Nobelovu nagradu za Ekonomiju 1981. godine

²² 1997 godine Ignacio Ramonet, urednik *Le Monde Diplomatique*, oživeo je debatu oko mogućnosti Tobinovih poreza sa uvodnikom nazvanim “Razoružavanje tržišta” (*Disarming the market*)”

²³ Videti: Spahn, Paul Bernd (1996) *The Tobin Tax and Exchange Rate Stability*, World Bank Finance and Development

²⁴ Eng. exchange rate stabilisation duty

²⁵ Belgija je decembra meseca 2004. godine postala prva država koja je donela zakon o porezu na valutne transakcije koji će stupiti na snagu kada slična akcija bude preduzeta od strane vlada drugih evropskih zemalja. Videti opširnije: *Tax on Foreign currency exchange in Belgium*

<http://members.virtualltourist.com/m/tt/5db10/>

pobornici poreza na valutne transakcije njihovo uvođenje i primenu posmatraju kroz globalnu prizmu, putem davanja odgovora na globalne rizike u vidu fiskalnih, ekstrasfiskalnih i distributivnih efekata. James A. Paul i Katarina Wahlber smatraju da bi sa stanovišta fiskalnih efekata, porezi na valutne transakcije na globalnom nivou mogli prikupiti velike prihode, čak i pod pretpostavkom da bi njihovo uvođenje smanjilo obim valutnih transakcija za 50%.²⁶ Ocenjujući moguće ekstrasfiskalne efekte, a sa stanovišta posmatranja međunarodne finansijske stabilnosti kao globalnog javnog dobra,²⁷ navedeni autori ističu i da bi na primer, dvoredni porez na finansijske transakcije „obezbedio stabilnost globalnom finansijskom sistemu, obeshrabrio kratkoročne, destabilizirajuće promene cena valuta izazvane potezima špekulanata i otklonio iracionalno ponašanje rulje na deviznim tržištima.“²⁸ Na kraju krajeva i za James Tobina, smanjivanje špekulativnih transakcija je najvažniji cilj, uvođenja poreza na valutne transakcije. Što se tiče mogućih redistributivnih efekata, većina pristalica ovog poreza poput Rodney Schmidt-a, smatra da njegovi prihodi „trebaju biti iskorišteni za finansiranje međunarodnog razvoja i drugih projekata u odnosu na globalna pitanja“²⁹ ili bi po Tobinu mogu biti iskorišteni za finansiranje projekata Ujedinjenih nacija za podršku zemalja trećeg sveta.

2.2. Globalni ekološki porezi

Još je engleski ekonomista Arthur Sesil Pigou zastupao stanovište da tržišne cene ne odražavaju uvek ekološke i društvene troškove ekonomskih aktivnosti. Zbog toga mnogi teoretičari javnih finansija podržavaju teorijski model tzv. „Pigoovih“ poreza koji bi se nametali na tržišne aktivnosti koje za rezultat imaju negativne eksternalije³⁰, a zarad umanjivanja ili ublažavanja društvene štete. Atmosfersko zagađenje, nastalo ljudskom aktivnošću je standardni primer negativne eksternalije. Međunarodni panel o klimatskim promenama izneo je 2001. godine procenu da će tokom 21 veka, prosečne temperature širom sveta porasti za nekoliko stepeni tokom, da će doći do otopljanja ledenih kora i glečera što će dovesti do porasta nivoa mora uz sve češću pojavu ekstremnih vremenskih događaja. Panel je takođe zaključio da je najnovije zagrevanje pripisivo ljudskoj aktivnosti i upozorava na nepovratne klimatske i ekološke poremećaje, kao i na rastuće socio-ekonomske troškove.³¹ Zbog činjenice da negativne ekološke eksternalije prevazilaze granice nacionalnih država, kao da je očuvanje klime globalno javno dobro, pristalice globalnog oporezivanja rešenje vide i u uvođenju ekoloških poreza na globalnom nivou. Zastupajući stanovište da je emisija ugljenika glavni činioc odgovoran za efekat staklene bašte koji doprinosi globalnom zagrevanju, postoje predlozi za uvođenje *poreza na ugljenik* (carbon tax) kojim bi se suštinski oporezivala količina ugljenika u gorivima. Pošto su atomi ugljenika prisutni u svakom fosilnom gorivu – uglju, petroleju i gasu, prilikom njihovog sagorevanja dolazi do pretvaranja ugljenika u ugljen dioksid, koji zadržavanjem u atmosferi prema mnogim mišljenjima izaziva globalno zagrevanje i druge klimatske promene. Stoga je porez na ugljenik suštinski porez na upotrebu fosilnih goriva. Zanimljivo je istaći da su na nacionalnom nivou brojne države već uvele neke oblike poreza na ugljenik, među kojima su Danska, Finska, Nemačka, Holandija, Norveška i Švedska.³² Prema Paul James-u i Katarini Wahlberg porez na ugljenik bi se mogao nametati u odnosu na udeo ugljenika u sadržini goriva, kompanije koje se bave proizvodnjom i prodajom goriva bi „na izlazu“ iz postrojenja plaćala porez, prevaljujući ga na potrošače kroz porast cena, čime bi prikupljanje ovog poreza bilo jednostavan postupak.³³ Pored poreza na ugljenik, postoje predlozi i za *oporezivanje vazdušnog prevoza*. Landau izveštaj ističe da putem „lokalnog zagađenja u obliku gasova i buke u blizini aerodroma, i globalnog zagađenja u obliku emisija gasova koji prouzrokuju efekat staklene bašte, vazdušni prevoz predstavlja izvor značajnog ekološkog oštećenja, i prouzrokuje visoke socijalne troškove u visini od 32 milijarde evra.“³⁴ U pogledu načina na koji bi se vazdušni prevoz mogao oporezovati, najznačajniji su predlozi za nametanje poreza na kerozin, taksu na karte u vazdušnom saobraćaju, kao i taksu za korišćenje vazdušnih koridora. Argumenti za oporezivanje kerozina zasnovani su na činjenici da je kerozin redak i neobnovljiv izvor, da njegovo sagorevanje direktno doprinosi efektu staklene bašte i stoga izaziva trenutnu ekološku štetu. U

²⁶ Paul, Wahlberg (2002: 13)

²⁷ O uticaju valutnih špekulacija na globalnu finansijsku stabilnost videti opštirnije: Hayard (1999)

²⁸ Paul, Wahlberg (2002: 13)

²⁹ Schmidt (2007: 15)

³⁰ Negativne eksternalije su okolnosti ili događaji koji nastaju kada tržišne aktivnosti prouzrokuju štetne društvene posledice koje se ne mogu ublažiti ili otkloniti iz cena ili troškova koji su bili iskazani prilikom obavljanja tih aktivnosti

³¹ Videti: Intergovernmental Panel on Climate Change(2001a). Aviation and the Global Atmosphere, Geneva

³² Prema: Paul, Wahlberg (2002: 11)

³³ Prema: Paul, Wahlberg (2002:10)

³⁴ Landau report, op.cit..., page 63

odnosu na oporezivanje karata u avio saobraćaju, potrebno je istaći da je ovakav porez već u primeni u pojedinim zemljama, a da su 2006. godine, na međunarodnoj konferenciji o solidarnosti i globalizaciji, Francuska i nekoliko drugih država pokrenule su ideju uvođenja ovog poreza sa globalnim karakterom čiji prihodi bi bili iskorišteni u razvoj industrije lekova u borbi protiv pandemija.³⁵ Argumenti za uvođenje taksi za korišćenje vazdušnih koridora zasnivaju se na pretpostavci da bi mehanizmi njegovog uvođenja i primene bili jednostavni, jer su već dobro uspostavljeni u brojnim nacionalnim okvirima. Pošto se civilni avio-saobraćaj obavlja kroz utvrđene vazdušne koridore, koji su svojevrsne vazdušne ulice, pobornici ovih taksi ističu da bi njihovo nametanje sledilo logiku drumarina u drumskom prevozu. Zarad ispunjavanja svoje ekološke uloge postoje mišljenja da bi više takse trebale biti plaćane za vazduhoplove koji koriste motore sa starom tehnologijom, nego za vazduhoplove sa optimiziranom potrošnjom i emisijom, kao i da bi visina nameta mogla biti uporediva sa visinom poreza na kerozin. U pogledu načina oporezivanja Landau izveštaj predlaže da bi se mogla koristiti metoda reprezentativne računice kerozina potrošenog tokom puta duž datog koridora, a samo prikupljanje taksi bi se vršilo dodatnim opterećenjem taksi koje vazduhoplovne kompanije već plaćaju administrativnim telima međunarodnog civilnog saobraćaja.³⁶ Nisu zanemarljivi i predlozi za oporezivanje pomorskog transporta³⁷ i to u vidu nametanja taksi na transport opasnih roba kao i taksi na korišćenje morskih puteva. Logika uvođenja je slična kao i kod oporezivanja vazdušnog prevoza. Usled porasta pomorskog saobraćaja, česte su saobraćajne gužve na najviše korišćenim morskim putevima, koji su takođe javna dobra, uz naznaku da pomorski transport sve više postaje značajan zagađivač emisije ugljen dioksidom. Osim toga pomorski transport može izazvati i druge negativne eksternalije poput zagađenja mora usled sudara tankera koji prevoze naftu i drugu po okolinu opasnu robu, ili brodova koji prevoze opasne materije. Razmatrajući fiskalne efekte pojedinih ekoloških poreza, u izveštaju Ujedinjenih nacija iz 2001. godine procenjuje se recimo da bi porez od 21 dolar po toni ugljenika, na globalnom nivou ostvario prihod od 125 milijardi dolara.³⁸ Ipak, kod ekoloških poreza veliki značaj se pre svega pridaje njihovim ekstrafiskalnim efektima koji se najčešće temelje na podsticanju razvoja jeftinijih održivih izvora energije, putem menjanja obrazaca potrošnje i prilagođavanja tehnologija.³⁹ Naposletku, postoje brojne studije o distributivnim efektima ekoloških poreza, koji su u globalnoj ekonomiji složeniji unutar pojedinačne nacionalne države. Regioni sa hladnijim vremenom će verovatno više biti pogođeni ekološkim porezima od onih sa toplijim vremenom, najsiromašnijih dve milijarde ljudi jedva koriste komercijalna goriva⁴⁰ a većina siromašnih zemalja ih uvozi.

3. Kontraverze globalnih poreza

Prvo pitanje sa kojim se zagovornici uvođenja globalnih poreza danas moraju suočiti jeste da li princip fiskalnog suvereniteta kao jedan od ugaonih kamena suvereniteta država, sprečava globalno oporezivanje? U većini savremeno uređenih država, fiskalni suverenitet je takođe i merilo demokratičnosti, jer je supremacija parlamenta u parlamentarnoj demokratiji utemeljena na poslovi da „nema oporezivanja bez predstavljanja”. Imajući u vidu činjenicu da u sadašnjim društveno-istorijskim okolnostima u svetu, ne postoji parlamentarno predstavljanje van nacionalnih država, koje bi imalo uporišta za uvođenje globalnih poreza (npr. globalni ili svetski parlament), postavlja se i pitanje njihovog legitimiteta u međunarodnom pravu. Drugo pitanje odnosi se vrstu globalne institucije koja bi nadgledala i trošila sredstva prikupljena porezima na globalnom nivou. Kako bi ona bila organizovana, da li će ona prikupljenim sredstvima efikasno upravljati u smislu ublažavanja globalnih rizika i problema, i da li će biti odgovorna javnosti i sprečavati korupciju? Na kraju, koncept globalnog oporezivanja mora odgovoriti i na pitanja postojanja: 1) univerzalne saglasnosti oko ciljeva koji bi trebali biti viđeni kao potpuno zakoniti od strane celokupne međunarodne zajednice, 2) jasnih i sprovodljivih

³⁵ France diplomatie: International Conference on Solidarity and Globalization: innovative financing for development and against pandemics
http://www.diplomatie.gouv.fr/en/france-priorities_1/development-and-humanitarian-action_2108/innovative-ways-to-fund-development_2109/events

³⁶ Landau report, op.cit..., page 64

³⁷ Eng: Taxation of Maritime Shipping

³⁸ United Nations, General Assembly, (2001) Preparatory Committee for the International Conference on Financing for Development), Technical Note No.3: Existing Proposals for innovative sources of Finance,

³⁹ Opširnije videti: Flavin (2000)

⁴⁰ Prema: United Nations Development Programme (2000) New York, World Energy Assessment: Energy and the Challenge of Sustainability.

programa, 3) jednakosti u podeli poreskog tereta, 4) potpune transparentnosti u upravljanju i rukovođenju i sa tačke gledišta primalaca sredstava i sa tačke gledišta međunarodne zajednice.”⁴¹

Zaključak

Imajući u vidu trenutne društveno-ekonomske okolnosti u svetu, očigledno je da ne postoji politička institucija koja bi mogla imati karakter globalnog parlamenta i koji bi imala mogućnost uvođenja globalnih poreza. Da bi bilo uopšte moguće globalno oporezivanje koje bi bilo delimično ili u potpunosti van fiskalnog suvereniteta nacionalnih država, potrebna je saglasnost i univerzalni konsenzus nacionalnih država koji je teško ostvarljiv u bliskoj budućnosti. Iz tog razloga, iako postoje određena etička, socijalna i ekonomska opravdanja, globalno oporezivanje bez aktivnog učešća nacionalnih država je u ovom trenutku utopija. Sa druge strane globalni porezi bi mogli imati zakonskog uporišta ukoliko bi postojao ugovorni odnos između nacionalnih država u jednom internacionalno-harmonizovanom poreskom režimu. U takvom sistemu svaka država učesnica bi prikupljala poreze kroz sopstveni fiskalni suverenitet, zasnovan na globalno dogovorenoj poreskoj politici, nakon čega bi ugovoreni deo prihoda preneo na određenu međunarodnu organizaciju. Ovakav aranžman ne bi zahtevao temeljne promene u međunarodnom pravu i izbegao bi direktan izazov državnoj suverenosti koji bi globalna poreska vlast mogla predstavljati. Međutim, sistem globalnog oporezivanja zasnovan na fiskalnom suverenitetu nacionalnih država, takođe bi imao mnogobrojne probleme u primeni. Nijedan poreski sistem nacionalnih država nema savršen režim prikupljanja javnih prihoda pogotovo u zemljama pogođenim ratom, ekonomskom i političkom krizom itd. Ipak, uvođenje i primena globalnih poreza pomoću fiskalnih suvereniteta nacionalnih država ima više šanse za uspeh u odnosu na globalno oporezivanje putem potpune predaje fiskalnog suvereniteta hipotetičkoj nadnacionalnoj instituciji. Međutim i takav pristup će uveliko zavisiti od snage mogućih negativnih eksternalija čiji bi razorni uticaj prevazišao nacionalne granice i izazvao pogubne i razorne štete po ljudsku zajednicu. Ipak, predlozi globalnih poreza na valutne transakcije i globalnih ekoloških poreza zavređuju značajnu pažnju teoretičara javnih i međunarodnih finansija i u budućnosti će predstavljati temeljni okvir rasprava o globalnom o

Literatura

- [1] Flavin, C., (2000) Wind Power Booms, New York, Worldwatch Institute, Vital Signs
- [2] France diplomatie: International Conference on Solidarity and Globalization: innovative financing for development and against pandemics
http://www.diplomatie.gouv.fr/en/france-priorities_1/development-and-humanitarian-
- [3] Frankman, M. J., (1996) International Taxation-The Trajectory of an Idea from Lorimer to Brandt, World Development, The UN Conference on the Human Environment
- [4] Hayard, H., (1999) Costing the Casino: real impact of currency speculation in the 1990s, London, War or Want
- [5] Intergovernmental Panel on Climate Change (2001a). Aviation and the Global Atmosphere, Geneva
- [6] Lieven A. Denys: From Global Tax Policy to Global Taxation: The Case of the Global Currency Transaction Tax
http://www.cttforffd.net/docs/From_global_Tax_Policy_to_Global_Taxation_the_case_of_the_global_Currency_Transaction_Tax.pdf
- [7] Landau report
http://www.cttcampaigns.info/documents/fr/landau_en/Landau1.pdf
- [8] Paul, J., A. and Wahlberg, K., (2002) Global Taxes for Global Priorities ,Global Policy Forum, World Economy, Ecology and Development (WEED) and Heinrich Boll Foundation
- [9] Patomaki, H., (2007) Global Tax Initiatives: The Movement for the Currency Transaction Tax, Civil Society and Social Movements Programme Paper, United Nations Research Institute for Social Development

⁴¹ Videti: Landau Report...op.cit..., page 10

- [10] Raičević, B., (2008) Javne finansije, Beograd, Centar za izdavačku delatnost Ekonomskog fakulteta
- [11] Schmidt, R., (2007) Innovative sources of financing for development: The Currency Transaction Tax, The North-South Institute, Canada
- [12] Spahn, P. B., (1996) The Tobin Tax and Exchange Rate Stability, World Bank Finance and Development
- [13] Tobin, J., (1978) A Proposal for Monetary Reform Eastern Economic Journal
- [14] Tax on Foreign currency exchange in Belgium
<http://members.virtualtourist.com/m/tt/5db10/>
- [15] World Bank (2008) World development indicators: Poverty data, a supplement to World Development Indicators 2008, International Bank for Reconstruction and Development/The World Bank
- [16] United Nations Development Programme (2000) World Energy Assessment: Energy and the Challenge of Sustainability New York:
- [17] United Nations Development Programme (1999) Human Development Report: New York:Oxford University Press
- [18] United Nations, General Assembly (2001) Preparatory Committee for the International Conference on Financing for Development, Tehnical Note No.3: Existing Proposals for innovative sources of Finance